

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΔΗΜΟΣΙΑ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΣΤΗ
ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΟΛΙΤΩΝ

Καραμάνου Χαρίκλεια

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Εφαρμοσμένη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική.

Πειραιάς, Ιούλιος 2024

UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS

MASTER PROGRAM IN
APPLIED PUBLIC ECONOMICS AND POLICY

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON
THE TAX COMPLIANCE OF GREEK CITIZENS

By

Karamanou Charikleia

Master Thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science in Applied Public Economics and Policy

Piraeus, Greece, July 2024

ΤΜΗΜΑ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία, για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην «Εφαρμοσμένη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική» με τίτλο:

«Η επίδραση της πανδημίας covid-19 στη φορολογική συμμόρφωση των Ελλήνων πολιτών»

έχει γραφτεί από εμένα αποκλειστικά στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντάς πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.»

Υπογραφή Μεταπτυχιακού Φοιτητή

Καραμάνου Χαρίκλεια

Στη μητέρα μου και στον αποθανόντα πατέρα μου,

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά για τη συνδρομή και τις συμβουλές για τη διεκπεραίωση της Διπλωματικής τον αναπληρωτή καθηγητή στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς, κ. Ελευθερίου Κωνσταντίνο.

Θα ήθελα ακόμη να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στη μητέρα και στον πατέρα μου, που έχασα κατά τη διάρκεια των σπουδών μου, για τη συνολική στήριξη, βοήθεια και υπομονή που μου παρείχε όλο αυτό το διάστημα.

Η επίδραση της πανδημίας Covid-19 στη φορολογική συμμόρφωση των Ελλήνων πολιτών

Σημαντικοί Όροι: Φορολογική Συμμόρφωση, Φορολογική Ηθική, Covid-19, Φόροι

Περίληψη

Στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας δόθηκε έμφαση στην επίδραση της πανδημίας του Covid-19 στη φορολογική συμμόρφωση των Ελλήνων πολιτών. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε ανάλυση του θεωρητικού υποβάθρου της φορολογίας και των βασικών εννοιών που τη διέπουν, όπως η έννοια του φόρου, οι λειτουργίες του, και οι κατηγορίες των φόρων. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε ανάλυση της φορολογικής ηθικής και της παραοικονομίας της Ελλάδας καθώς και των συνεπειών της ελληνικής οικονομικής κρίσης και της κρίσης χρέους. Επιπλέον, η εργασία εστίασε στην επίδραση της πανδημίας Covid-19 στα φορολογικά έσοδα σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέλος, διεξήχθη πρωτογενής έρευνα σε Έλληνες πολίτες με στόχο τη διερεύνηση αλλαγής της φορολογικής τους συμμόρφωσης πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το πέρας της πανδημίας.

The impact of the Covid-19 pandemic on the tax compliance of Greek citizens

Important Terms: Tax Compliance, Tax Ethics, Covid-19, Taxes

Abstract

In the context of this thesis, emphasis was placed on the impact of the Covid-19 pandemic on the tax compliance of Greek citizens. Initially, an analysis of the theoretical background of taxation and the basic concepts governing it was conducted, such as the concept of tax, its functions, and tax categories. Subsequently, an analysis of tax ethics and Greece's shadow economy was carried out, along with the consequences of the Greek economic crisis and debt crisis. Furthermore, the study focused on the impact of the Covid-19 pandemic on tax revenues at the European Union level. Primary research was conducted on Greek citizens to investigate changes in their tax compliance before, during, and after the pandemic.

Περιεχόμενα

Περίληψη	xi
Abstract	xiii
Περιεχόμενα.....	xv
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	1
Εισαγωγή.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	4
Θεωρητικό Υπόβαθρο	4
2.1 Βασικές Εισαγωγικές Έννοιες στη Φορολογία	4
2.1.1 Η έννοια του φόρου	4
2.1.2 Λειτουργίες του φόρου	4
2.1.3 Κατηγορίες των φόρων	5
2.1.4 Άμεσοι & Έμμεσοι Φόροι	5
2.2 Από την κοινωνικοοικονομική κρίση στην Covid-19 κρίση	7
2.3 Η Φορολογική Ηθική και το Μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα.....	8
2.3.1. Η έννοια της φορολογικής ηθικής και ο αντίκτυπός της στη φοροδιαφυγή	8
2.4 Οι καταστροφικές συνέπειες της ελληνικής οικονομικής κρίσης και της κρίσης χρέους.....	9
2.4.1 Παραοικονομία και φορολογική ηθική στην Ελλάδα.....	10

2.5 Ο αντίκτυπος της πανδημίας Covid-19 στα φορολογικά έσοδα στην ΕΕ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	12
Έρευνα.....	12
3.1 Μεθοδολογία & Σκοπός	12
3.2 Δομή	12
3.3 Ανάλυση δείγματος.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	15
Ανάλυση αποτελεσμάτων	15
4.1 Παρουσίαση και ανάλυση δημογραφικών χαρακτηριστικών	15
4.2 Έλεγχος Αξιοπιστίας	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	33
Συμπεράσματα	33
Παράρτημα Α Ερωτηματολόγιο Έρευνας.....	34
Βιβλιογραφία.....	39
Ελληνική	39
Ξένα.....	39

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 4. 1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά	15
Πίνακας 4. 2 Πόσο καθαρό ετήσιο εισόδημα έχετε διαθέσιμο στο νοικοκυριό σας σήμερα, σε σύγκριση με την περίοδο της πανδημίας;	17
Πίνακας 4. 3 Πόσο σοβαρά είχατε - έχετε επηρεαστεί επαγγελματικά από τις οικονομικές συνέπειες της κρίσης του Covid-19 (π.χ. ανεργία, απώλεια μισθών ή πωλήσεων, πτωχεύσεις);	17
Πίνακας 4. 4 Πόσο σίγουροι αισθάνεστε για την τρέχουσα οικονομική σας κατάσταση;	18
Πίνακας 4. 5 Πόσο αισιόδοξοι είστε για το μέλλον;	18
Πίνακας 4. 6 Όταν πρόκειται για οικονομικές αποφάσεις, πόσο πρόθυμοι είστε να αναλάβετε ρίσκο;	19
Πίνακας 4. 7 Πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας στο πολιτικό φάσμα από αριστερά προς τα δεξιά;	19
Πίνακας 4. 8 Κατά τη γνώμη σας, οι φόροι που πληρώνετε έχουν ανταποδοτικό χαρακτήρα;	20
Πίνακας 4. 9 Οι παροχές του κράτους κατανέμονται δίκαια.	20
Πίνακας 4. 10 Συνολικά, η σχέση μεταξύ των κρατικών παροχών και του επιπέδου των φόρων είναι δίκαιη.	21
Πίνακας 4. 11 Το κράτος αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες ισότιμα.....	21
Πίνακας 4. 12 Το κράτος λαμβάνει υπόψη την κατάσταση των ανθρώπων πριν λάβει αποφάσεις που τους επηρεάζουν.	22
Πίνακας 4. 13 Φανταστείτε ότι εν μέσω της κρίσης του Covid-19 λαμβάνετε εφάπαξ αμοιβή 1.000€, για την οποία θα χρειαστεί να πληρώσετε φόρους. Θα θεωρούσατε λογικό:	23

Πίνακας 4. 14 Εάν λαμβάνετε την ίδια αμοιβή πριν από την κρίση του Covid-19, θα θεωρούσατε λογικό:.....	23
Πίνακας 4. 15 Εάν λαμβάνετε την ίδια αμοιβή σε μια χρονιά που η κρίση του Covid-19 έχει περάσει και η οικονομία έχει γενικότερα ανακάμψει, θα θεωρούσατε λογικό:.....	24
Πίνακας 4. 16 Στατιστικά αξιοπιστίας.....	26
Πίνακας 4. 17 Μεταβολή αξιοπιστίας με αφαίρεση κάθε ερωτήματος.....	27
Πίνακας 4. 18 Kruskal-Wallis Τεστ – Ανεξάρτητη μεταβλητή: Ηλικία Σύνοψη Ελέγχου Υποθέσεων	28
Πίνακας 4. 19 Kruskal-Wallis Τεστ – Ανεξάρτητη μεταβλητή: Φύλο.....	29
Πίνακας 4. 20	31

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 4.1 Διάγραμμα σεναρίου	25
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

Η παγκόσμια οικονομία επηρεάστηκε άμεσα από την πανδημία του Covid-19, που εμφανίστηκε στην Ελλάδα το Μάρτιο του 2020. Οι κυβερνήσεις έχοντας ως στόχο να αντιμετωπίσουν την κατάσταση αυτή, υιοθέτησαν έκτακτα μέτρα, όπως η εκταμίευση μεγάλων ποσών για υγειονομική περίθαλψη και οικονομική σταθεροποίηση.

Αυτοί που θα υποστούν τις επιπτώσεις από την επίδραση των μέτρων είναι κυρίως τα φορολογούμενα φυσικά πρόσωπα και μετέπειτα τα νομικά. Η απώλεια εσόδων, η ανεργία, η μείωση της εργασιακής δραστηριότητας και η αβεβαιότητα για το μέλλον, είναι κάποιες από τις αλλαγές που βίωσαν οι πολίτες παγκοσμίως. Επιπλέον, η ανάγκη για οικονομική ενίσχυση επηρέασε τις οικονομικές τους αποφάσεις και πολύ πιθανόν και τη συμμόρφωσή τους προς τη φορολογική σύστημα, είτε αυξάνοντας, είτε μειώνοντας την τάση τους να συμμορφώνονται με τις φορολογικές τους υποχρεώσεις (Alm et al., 2020).

Η παρούσα διπλωματική βασίστηκε στην έρευνα των A.J. Hartmann κ.α., που δημοσιεύθηκε το 2022 στο «Journal of Economic Psychology», με θέμα τη φορολογική συμμόρφωση των Αυστριακών πολιτών εν μέσω της πανδημίας Covid-19. Στόχος της εργασίας, είναι να διερευνήσει πώς το οικονομικό περιβάλλον, οι ψυχολογικοί παράγοντες συμμόρφωσης, καθώς και τα δημογραφικά στοιχεία των φορολογουμένων επηρέασαν τη φορολογική συμμόρφωση των Ελλήνων πολιτών κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19, αλλά και μετέπειτα.

Η κρίση μπορεί να επηρεάσει τη συμμόρφωση των φορολογουμένων με διαφορετικούς τρόπους. Από τη μία πλευρά, φορολογούμενοι που εκτιμούν την αποτελεσματική αντιμετώπιση της πανδημίας από την κυβέρνηση, είναι πιθανόν να εκφράζουν μεγαλύτερη συμμόρφωση. Αντιθέτως, όσοι δεν αποδέχονται τις κινήσεις της κυβέρνησης είναι πιθανόν να εκφράσουν λιγότερη συμμόρφωση από τους υπόλοιπους φορολογούμενους. Επιπλέον, φορολογούμενοι που πλήττονται έντονα από την πανδημία ενδέχεται να μειώσουν τη συμμόρφωσή τους για να αντισταθμίσουν τις ζημιές που υπέστησαν ή για να μειώσουν τις μελλοντικές τους απώλειες λόγω ανεργίας ή πτώχευσης.

Η εμπιστοσύνη φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντική σε περιόδους κρίσης, διότι ο άνευ προηγουμένου χαρακτήρας της πανδημίας Covid-19 καθιστά δύσκολο για τους φορολογούμενους να προβλέψουν τις συνέπειες των πολιτικών προσπαθειών για τον μετριασμό της (Hartmann et al., 2022). Διάφορα μέτρα που λαμβάνονται από τις κυβερνήσεις για την καταπολέμηση της κρίσης ενδέχεται να επηρεάσουν άμεσα την εμπιστοσύνη των φορολογουμένων και, ως εκ τούτου, να επηρεάσουν τη συμμόρφωση τους (Alm et al., 2020).

Ο Karroff (2021) προβλέπει ότι η πανδημία Covid-19 και η επακόλουθη οικονομική αναταραχή θα αυξήσουν την επικράτηση της φοροδιαφυγής και της απάτης τα επόμενα χρόνια. Ακόμη, υποστηρίζει πως τα lockdown δημιουργούν καταστάσεις για τις επιχειρήσεις όπου τα βραχυπρόθεσμα οφέλη της απάτης υπερβαίνουν τις δυνητικά αρνητικές μακροπρόθεσμες συνέπειες.

Ομοίως, οι Alm κ.ά. (2020) υποστηρίζουν ότι η πανδημία Covid-19 ενδέχεται να έχει αρνητικό αντίκτυπο στη συμμόρφωση, όταν οι φορολογούμενοι πιστεύουν ότι μειώνει τον κίνδυνο και την αποτελεσματικότητα των ελέγχων. Ωστόσο, ο δυνητικός αντίκτυπος των οικονομικών συνεπειών της πανδημίας Covid-19 και της οικονομικής κρίσης στη φορολογική συμμόρφωση παραμένει ασαφής εμπειρικά (Hartmann et al., 2022).

Η στάση των φορολογουμένων απέναντι στην πληρωμή φόρων, που συχνά συνοψίζεται ως φορολογική ηθική, είναι ένας άλλος σημαντικός καθοριστικός παράγοντας της φορολογικής συμμόρφωσης (Hartmann et al., 2022).

Η πανδημία Covid -19 μπορεί να επηρεάσει θετικά τη φορολογική ηθική, διότι τονίζει την ανάγκη για δημόσια αγαθά, όπως η υγειονομική περίθαλψη και η κοινωνική ασφάλιση. Πράγματι, στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας¹ αποκάλυψαν μια θετική σχέση

---

¹ Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα είναι μια μεγάλη διεθνής έρευνα που εξετάζει τις αξίες, τις πεποιθήσεις και τις στάσεις των ανθρώπων από διάφορες χώρες του κόσμου. Έχει ως στόχο τη μελέτη των κοινωνικών, πολιτισμικών, και πολιτικών αξιών που κυριαρχούν στην παγκόσμια κοινωνία.

μεταξύ της φορολογικής ηθικής και της στάσης απέναντι στην αναδιανομή (Hartmann et al., 2022).

Δεδομένου ότι οι αυτοαπασχολούμενοι φορολογούμενοι έχουν τη μεγαλύτερη ευκαιρία να αποφύγουν την πληρωμή των φόρων και οι φορολογούμενοι αυτοί έχουν πληγεί ιδιαίτερα από τις οικονομικές κρίσεις των τελευταίων ετών, η πανδημία Covid -19 ενδέχεται να έχει ισχυρότερο αντίκτυπο στη συμμόρφωση τους. Επηρεάζεται η φορολογική συμμόρφωση από την πανδημία Covid -19;

Με σκοπό τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων, διενεργήθηκε μελέτη σεναρίου με τη συμμετοχή Ελλήνων φορολογουμένων.

Επιπλέον, παρακάτω, αναλύονται βασικές εισαγωγικές έννοιες στη φορολογία, η φορολογική ηθική, συνέπειες της ελληνικής οικονομικής κρίσης, αλλά και δίνεται έμφαση στον αντίκτυπο της πανδημίας Covid-19 στα φορολογικά έσοδα της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Θεωρητικό Υπόβαθρο

2.1 Βασικές Εισαγωγικές Έννοιες στη Φορολογία

Για να μπορέσουμε να αναλύσουμε παρακάτω τη διάσταση της φορολογικής πολυπλοκότητας και τις προσπάθειες εκσυγχρονισμού και απλοποίησης μέσα από την χρησιμότητα των πληροφοριακών συστημάτων, θα ήταν θεμιτό να πραγματοποιήσουμε μια εισαγωγή σε βασικές έννοιες κατανόησης των φόρων και του φορολογικού συστήματος.

2.1.1 Η έννοια του φόρου

Η φορολογία ως θεσμός φαίνεται να είναι γνωστή από την αρχαιότητα, αλλά η σημασία της είναι διαφορετική σε σύγκριση με τον σημερινό ρόλο της ως μέσο αύξησης των δημοσίων εσόδων. Σήμερα, οι κρατικές δαπάνες έχουν αυξηθεί σημαντικά και ένα μικρό ποσοστό μπορεί να καλυφθεί από άλλες πηγές χρηματοδότησης. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να μεταφερθεί η αγοραστική δύναμη από τον ιδιωτικό τομέα στον δημόσιο τομέα (το κράτος), η οποία επιτυγχάνεται μέσω δεσμευτικού χαρακτήρα, για παράδειγμα, φόρων (Φινοκαλιώτης, 2011).

Ο Γάλλος ακαδημαϊκός Gaston Zeze ανέπτυξε τον φόρο ως άμεση και εξασφαλισμένη χρηματική συνεισφορά ατόμων στο κράτος, η οποία θα βοηθούσε τον καταλύτη να αντισταθμίσει το κόστος του. Αυτός ο ορισμός έχει γίνει αποδεκτός από την ελληνική επιστήμη ως ο κλασικός ορισμός της φορολογίας (Φινοκαλιώτης, 2011). Τα βασικά στοιχεία της φορολογίας είναι:

- Μεταφορά παροχών από ιδιώτες στο κράτος
- Αναγκαστικός χαρακτήρας των παροχών
- Απουσία ειδικών συνεισφορών δημόσιου-ιδιωτικού τομέα
- Επίτευξη εθνικών στόχων.

2.1.2 Λειτουργίες του φόρου

Σύμφωνα με τον Θεόδωρου Α. Γεωργακόπουλο (2005), οι βασικές λειτουργίες των φόρων χωρίζονται σε οικονομικές, κοινωνικές και αποταμιευτικές. Αναλυτικά:

- Η *οικονομική λειτουργία* της φορολογίας είναι να χρησιμοποιεί τους φόρους ως μέσο ελέγχου της οικονομικής δραστηριότητας. Η φορολογία μπορεί να τονώσει την οικονομική ανάπτυξη (φορολογικά κίνητρα και κίνητρα), να αναδιανείμει τον πλούτο και να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας ή να μειώσει τις οικονομικές ανισότητες.
- Η *κοινωνική λειτουργία* της φορολογίας αναφέρεται στη χρήση των φόρων ως μέσου εφαρμογής της κοινωνικής πολιτικής. Βασίζεται σε μέτρα κοινωνικού χαρακτήρα, όπως η παροχή φορολογικών κινήτρων στις επιχειρήσεις για τη στήριξη των ανέργων και η μείωση της ρύπανσης.
- Η *λειτουργία της αποταμίευσης* θεωρείται υψίστης σημασίας, καθώς είναι δυνατή η κάλυψη των δημόσιων δαπανών μέσω της είσπραξης φόρων και με αυτόν τον τρόπο οι δημόσιοι φορείς μπορούν να παρέχουν τις υπηρεσίες τους στην κοινωνία δωρεάν.

2.1.3 Κατηγορίες των φόρων

Μερικοί από τους παράγοντες που καθιστούν δύσκολη την επίτευξη κοινωνικών και οικονομικών στόχων μέσω της ενιαίας φορολογίας είναι οι διαφορετικές ανάγκες του κράτους, οι εισοδηματικές ανισότητες μεταξύ των πολιτών και το πολύπλοκο οικονομικό σύστημα σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Ως εκ τούτου, τη φορολογική σύστημα αποτελείται από διαφορετικούς φόρους προκειμένου να επιτευχθεί ο κύριος στόχος της δημόσιας διοίκησης, που είναι η είσπραξη φορολογικών εσόδων (Φινοκαλιώτης, 2011).

Η επιβολή περισσότερων του ενός φόρων ονομάζεται σύστημα πολλαπλών φόρων. Οι φόροι αυτοί διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους ως προς τον σκοπό για τον οποίο επιβάλλονται, το περιεχόμενο που επηρεάζουν, το εισόδημα, τον αντίκτυπο που έχουν στην οικονομία, τον τρόπο χειρισμού τους κ.λπ.

2.1.4 Άμεσοι & Έμμεσοι Φόροι

Η διάκριση των φόρων σε έμμεσους και άμεσους βασίστηκε σε διάφορα κριτήρια. Ένας από αυτά είναι το ποιος φέρει το βάρος του φόρου. Άμεσοι φόροι είναι εκείνοι που επιβάλλονται άμεσα στα εισοδήματα ή την περιουσία των ατόμων και των επιχειρήσεων. Το άτομο ή η επιχείρηση που πληρώνει τον φόρο φέρει άμεσα το βάρος του φόρου. Έμμεσοι φόροι είναι εκείνοι που επιβάλλονται στα αγαθά και τις υπηρεσίες και το βάρος τους μεταφέρεται στον

τελικό καταναλωτή. Οι έμμεσοι φόροι συνήθως επιβάλλονται στις επιχειρήσεις, αλλά αυτές μετακυλούν το κόστος στους καταναλωτές μέσω υψηλότερων τιμών.

Ένας άλλος τρόπος για να καθοριστεί αν ένας φόρος είναι άμεσος ή έμμεσος φόρος είναι να εξεταστεί η βούληση του νομοθέτη να επιβάλει τον φόρο. Εάν οι νομοθέτες θέλουν να επιβαρύνουν τους φορολογούμενους, οι φόροι ταξινομούνται ως άμεσοι φόροι. Εάν ένας νομοθέτης επιθυμεί να επιβαρύνει έμμεσα έναν φορολογούμενο μετατοπίζοντας τον φόρο σε άλλον φορολογούμενο, ο φόρος αυτός ταξινομείται ως έμμεσος φόρος. Η δυσκολία εδώ είναι ότι δεν είναι δυνατόν να διακρίνουμε την πρόθεση του νομοθέτη σε κάθε περίπτωση (Γεωργακόπουλος, 2005).

Άμεσος είναι ένας φόρος που επιβάλλεται επί της αξίας ενός αντικειμένου σε σχέση με έναν υποκείμενο στον φόρο ή μια νομική οντότητα σε σχέση με την ικανότητά του να πληρώσει. Αντιστρόφως, έμμεσος είναι ένας φόρος που επιβάλλεται επί της αξίας ενός πράγματος σε σχέση με υποκείμενο στον φόρο ή νομική οντότητα, αλλά επηρεάζεται μόνον εμμέσως από την ικανότητά του να πληρώσει.

Στην πραγματικότητα, ο φόρος εισοδήματος και ο φόρος περιουσίας θεωρούνται άμεσοι φόροι, ενώ οι φόροι δαπανών θεωρούνται έμμεσοι φόροι. Οι άμεσοι φόροι θεωρούνται συχνά δικαιότεροι από τους έμμεσους φόρους, επειδή είναι γενικά προοδευτικοί, επομένως κατανέμουν τη φορολογική επιβάρυνση κατά τρόπο που συνάδει περισσότερο με τις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι έμμεσοι φόροι, από την άλλη πλευρά, τείνουν να είναι αντιστρόφως προοδευτικοί επειδή είναι ανάλογοι με τις δαπάνες (Γεωργακόπουλος, 2005).

Οι επιπτώσεις των άμεσων φόρων είναι περισσότερο γνωστές επειδή βαρύνουν κυρίως εκείνους που τους οφείλουν στο κράτος. Αντ' αυτού, το βάρος των έμμεσων φόρων μετατοπίζεται στους καταναλωτές, καθιστώντας δύσκολο να προσδιοριστεί ποιος τελικά επηρεάζεται. Τα φορολογικά έσοδα από τους άμεσους φόρους αυξάνονται ταχύτερα με τις αλλαγές στο εισόδημα, επιτρέποντας στις χώρες να χρηματοδοτούν τις αυξανόμενες δαπάνες τους χωρίς να αλλάζουν τους φορολογικούς συντελεστές τους. Επιπλέον, οι άμεσοι φόροι δεν έχουν την ίδια πληθωριστική επίδραση στην οικονομία με τους έμμεσους φόρους (Γεωργακόπουλος, 2005)

Οι έμμεσοι φόροι, από την άλλη πλευρά, καλύπτουν μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού και είναι απλούστερο να επιβληθούν, γεγονός που όχι μόνο μειώνει το δημοσιονομικό κόστος για τις φορολογικές αρχές. Είναι λιγότερο πιθανό να προκαλέσουν πολιτική αντίδραση οι αυξήσεις στους έμμεσους φόρους, καθώς οι φορολογούμενοι τους αντιλαμβάνονται λιγότερο άμεσα σε σύγκριση με τους άμεσους φόρους. Συνοψίζοντας το συμπέρασμα ότι οι άμεσοι και έμμεσοι φόροι έχουν διαφορετικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, η χρήση ενός συνδυασμού των δύο μπορεί να βοηθήσει τους δημόσιους οργανισμούς να επιτύχουν καλύτερα τους στόχους τους.

2.2 Από την κοινωνικοοικονομική κρίση στην Covid-19 κρίση

Οι συνέπειες της μακροχρόνιας κοινωνικοοικονομικής κρίσης, η οποία ταλαιπωρούσε τους Έλληνες πολίτες για σχεδόν μια δεκαετία, ήταν ακόμα νωπές όταν εμφανίστηκε η κρίση Covid-19. Οι επιπτώσεις της κοινωνικοοικονομικής κρίσης, ωστόσο, δεν ήταν μόνο εμφανείς στην «οικονομική» ζωή των πολιτών. Η πίεση που άσκησαν οι θεσμοί, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, στην ελληνική κυβέρνηση να προχωρήσει άμεσα σε ριζικά μέτρα μείωσης του κόστους και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στη λειτουργία του κράτους πρόνοιας, επηρέασε έντονα τον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, έχοντας αντίκτυπο στην εύρυθμη λειτουργία των δημόσιων νοσοκομείων και της υγείας γενικότερα. (Stylianidis & Souliotis, 2019).

Το ελληνικό κράτος, κατά τη διάρκεια της πανδημίας, προσπάθησε να ενισχύσει τις υποδομές υγείας με περισσότερες ΜΕΘ και προσλαμβάνοντας επιπλέον ιατρικό προσωπικό. Παρόλα αυτά, το αποτέλεσμα ήταν αντίθετο από αυτό που ήλπιζε και τελικά δεν κατάφερε να καλύψει τις ιατρικές ανάγκες των πολιτών. Οι αδυναμίες του δημόσιου συστήματος υγείας να προσφέρει ισότιμα ιατρικές υπηρεσίες στους πολίτες είχαν ως αποτέλεσμα να φορτώνονται οι πολίτες με επιπλέον ευθύνες. Οι πολίτες πια ήταν υπεύθυνοι για τον έλεγχο της εξάπλωσης του ιού, τηρώντας τους κανόνες υγιεινής και αποφεύγοντας τις συναθροίσεις. Οι πολίτες, επομένως, είναι υπεύθυνοι για την τήρηση των κανόνων που επιβάλλονται από το κράτος χωρίς καμία ανυπακοή.

2.3 Η Φορολογική Ηθική και το Μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα

2.3.1. Η έννοια της φορολογικής ηθικής και ο αντίκτυπός της στη φοροδιαφυγή

Οι Luttmer και Singhal (2014) ορίζουν τη φορολογική ηθική ως ένα σύνολο υποκείμενων κινήτρων για φορολογική συμμόρφωση και περιγράφουν τα ακόλουθα πέντε κίνητρα / μηχανισμούς μέσω των οποίων λειτουργεί τη φορολογική ηθική:

- (1) εγγενές κίνητρο (χρησιμότητα από το ποσό των φόρων που ένα άτομο αποφασίζει να πληρώσει),
- (2) αμοιβαιότητα (χρησιμότητα από την παροχή δημόσιων αγαθών και αντίληψη για τη δικαιοσύνη του φορολογικού συστήματος),
- (3) επιδράσεις από ομότιμους και κοινωνικές επιρροές (η επίδραση των συμπεριφορών άλλων στη χρησιμότητα από το ποσό των φόρων που ένα άτομο αποφασίζει να πληρώσει),
- (4) μακροπρόθεσμοι πολιτιστικοί παράγοντες (ευρείς κοινωνικοί κανόνες που διατηρούνται για μεγάλες χρονικές περιόδους και μεταξύ γενεών) και
- (5) ατέλειες πληροφοριών και αποκλίσεις από τη μεγιστοποίηση της χρησιμότητας (δηλαδή, εσφαλμένη αντίληψη της πιθανότητας ανίχνευσης φοροδιαφυγής).

Πέραν όμως του παραπάνω ορισμού που συσχετίζει τη φορολογική ηθική με τη φορολογική συμμόρφωση, εξίσου σημαντική είναι και η σχέση της με παραοικονομία. Για παράδειγμα, οι Μπιτζένης και Βλάχος, στη μελέτη τους « Tax Morale in Times of Economic Depression: The Case of Greece», διαπιστώνουν ότι η φορολογική ηθική είναι ένας από τους κύριους παράγοντες παραοικονομίας. Ο άλλος είναι οι αυτοαπασχολούμενοι και το μέγεθος της φορολογικής και ασφαλιστικής επιβάρυνσης (Bitzenis and Vlachos, 2018).

Βάσει των Μπιτζένης και Βλάχος, η φορολογική ηθική αποτελεί αιτιώδες στοιχείο των υπόλοιπων καθοριστικών παραγόντων της παραοικονομίας. Για παράδειγμα, η σημασία της αυτοαπασχόλησης για το μέγεθος της παραοικονομίας δείχνει τον βαθμό στον οποίο οι πολίτες μπορούν και επιλέγουν να συμμετάσχουν στην παραοικονομία (Bitzenis and Vlachos, 2018).

Παραδείγματος χάριν, σε αντίθεση με τη μισθωτή απασχόληση της οποίας το εισόδημα δεν δηλώνεται άμεσα, οι αυτοαπασχολούμενοι μπορούν να επιλέξουν να μην δηλώσουν μέρος ή και ολόκληρο το εισόδημα τους. Ως εκ τούτου, η φορολογική ηθική επηρεάζει τη συγκεκριμένη επιλογή των αυτοαπασχολούμενων (Bitzenis and Vlachos, 2018).

Στην ίδια μελέτη των Μπιτζένη και Βλάχου, αναφέρει πως οι χώρες με υψηλότερες φορολογικές επιβαρύνσεις και επιβαρύνσεις κοινωνικής ασφάλισης ενδέχεται να έχουν μικρότερες παραοικονομίες από τις χώρες με χαμηλότερες.

Όσον αφορά τον ρόλο των θεσμών, οι Williams και Horodnic (2016) διερευνούν τη σχέση μεταξύ του επιπέδου φορολογικής ηθικής και της τάσης για αδήλωτη εργασία στην ΕΕ και διαπιστώνουν ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της συμμετοχής σε αδήλωτη εργασία και του επιπέδου φορολογικής ηθικής και επισημαίνουν επίσης ότι το υψηλότερη φορολογική ηθική (και, ως εκ τούτου, η χαμηλότερη ροπή προς την αδήλωτη εργασία) συσχετίζεται στενά με υψηλότερα επίπεδα κρατικής παρέμβασης και με χαρακτηριστικά ατομικού επιπέδου (Bitzenis and Vlachos, 2018). Συνεπώς, τα χαμηλά/ανεπαρκή επίπεδα κρατικής παρέμβασης στις ρυθμίσεις εργασίας και κοινωνικής πρόνοιας αφήνουν τους εργαζόμενους λιγότερο από πλήρως προστατευμένους και εξαρτημένους από την αδήλωτη εργασία ως στρατηγική επιβίωσης ελλείψει άλλων μέσων διαβίωσης και υποστήριξης (Bitzenis and Vlachos, 2018).

Γενικά, η εμμονή της φοροδιαφυγής σε χώρες με υψηλά επίπεδα διαφθοράς, όπως η Ελλάδα, δείχνει τη δυσκολία δημιουργίας σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών και κυβερνητικών αρχών (δηλαδή, χαμηλή ή καθόλου πειστική ισχύ).

2.4 Οι καταστροφικές συνέπειες της ελληνικής οικονομικής κρίσης και της κρίσης χρέους

Μέχρι το τέλος του 2009 και στις αρχές του 2010, ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας κρίσης και των ανεξέλεγκτων δαπανών της ελληνικής κυβέρνησης, των οικονομικών σκανδάλων, των μεγάλων ποσοστών φοροδιαφυγής, της υψηλής διαφθοράς και του μεγάλου αριθμού γραφειοκρατικών διαδικασιών, η ελληνική οικονομία αντιμετώπισε τη σοβαρότερη κρίση της από το 1974, καθώς η ελληνική κυβέρνηση αναθεώρησε το έλλειμμα της από εκτιμώμενο 6% σε 15,4% του ΑΕΠ το 2009 (Bitzenis and Vlachos, 2018).

Έκτοτε, εκτός από την υγειονομική κρίση του Covid-19 και ό,τι αυτό συνεπάγεται, η χώρα αντιμετώπισε τρεις αλληλένδετες κρίσεις (τράπεζες, δημόσιο χρέος και ανάπτυξη), οι οποίες τροφοδότησαν ένα αποπληθωριστικό σπινάλ που είχε παγιδεύσει την ελληνική οικονομία σε ύφεση.

2.4.1 Παραοικονομία και φορολογική ηθική στην Ελλάδα

Βιβλιογραφικές έρευνες για την ελληνική οικονομική κρίση και την παραοικονομία της χώρας (Bitzenis and Vlachos, 2018) δείχνουν ότι οι πελατειακές σχέσεις και η προσοδοθηρική συμπεριφορά είναι τα κύρια φαινόμενα που διογκώνουν τη συστημική διαφθορά.

Υποκινούμενοι από την ελληνική κρίση, οι Μπιτζένης και Βλάχος (Bitzenis and Vlachos, 2018), οι οποίοι συζητούν τη σχέση μεταξύ του μεγέθους της διαφθοράς και του μεγέθους της παραοικονομίας στην Ελλάδα, διαπιστώνουν ότι η σχέση τους είναι συμπληρωματική.

Είναι ενδιαφέρον πως οι συμπληρωματικές σχέσεις μεταξύ μεγάλων παραοικονομιών και υψηλών επιπέδων διαφθοράς υποδηλώνουν ότι η μείωση των επιπέδων διαφθοράς θα οδηγούσε επίσης σε μείωση του μεγέθους της παραοικονομίας και, συνεπώς, του δημόσιου χρέους (Cooray et al. 2017). Η Ελλάδα μπορεί κάλλιστα να είναι μια περίπτωση που ικανοποιεί τις προϋποθέσεις αυτής της σχέσης.

Γενικά, οι βαθμολογίες του Δείκτη Αντίληψης της Διαφθοράς στην Ελλάδα είναι από τις χειρότερες στην ΕΕ και οι μακροοικονομικές εκτιμήσεις δείχνουν ότι το μέσο μέγεθος της ελληνικής παραοικονομίας (2003-2014) είναι 25,4% του ΑΕΠ (μεταξύ των μεγαλύτερων στη ζώνη του ευρώ) (Bitzenis and Vlachos, 2018).

2.5 Ο αντίκτυπος της πανδημίας Covid-19 στα φορολογικά έσοδα στην

ΕΕ

Η υγειονομική κρίση του Covid-19 είχε επηρεάσει αρνητικά όλους τους τομείς των οικονομιών του κόσμου. Τα δημόσια ελλείμματα και τα επίπεδα δημόσιου χρέους είχαν φθάσει σε επίπεδα παρόμοια με εκείνα που παρατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης (Wheelock, 2020). Η πανδημία Covid-19 επηρέασε ανθρώπους και κοινωνίες σε όλο τον κόσμο και θα έχει μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία και το εμπόριο. Η

σοβαρότητα των οικονομικών επιπτώσεων θα εξαρτηθεί από το διάστημα που θα διαρκέσουν οι περιορισμοί στις μεγάλες οικονομίες και από την κλίμακα και την αποτελεσματικότητα των φορολογικών μέτρων (Akbulatov et al., 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Έρευνα

3.1 Μεθοδολογία & Σκοπός

Στο συγκεκριμένο ερευνητικό έργο πραγματοποιείται έρευνα με ποσοτικά χαρακτηριστικά. Τα δεδομένα είναι πρωτογενή διότι προέρχονται άμεσα από τους συμμετέχοντες της έρευνας και όχι από επιστημονικά άρθρα ή άλλες πληροφορίες από αξιόπιστες πηγές. Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε σύμφωνα με το θεωρητικό υπόβαθρο, που δίνεται στα προηγούμενα κεφάλαια της παρούσας εργασίας. Βασίστηκε σε ερωτήματα που είχαν τεθεί στο αντίστοιχο ερωτηματολόγιο των Hartmann et al. (2022), αλλά και σε επιστημονικά άρθρα με θέμα τη φορολογική συμμόρφωση σε σχέση με την πανδημία Covid-19. Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με στόχο να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό εργαλείο έρευνας και να αναδείξει τις απόψεις των Ελλήνων πολιτών σχετικά με τη φορολογική συμμόρφωση τους.

3.2 Δομή

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 21 ερωτήσεις. Τα αρχικά ερωτήματα εστιάζουν στα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων όπως το φύλο, η ηλικία και η οικογενειακή κατάσταση. Συνεχίζει με τα επαγγελματικά χαρακτηριστικά όπως είναι το επίπεδο σπουδών, η τρέχουσα κατάσταση απασχόλησης, και εάν υπήρξε περίοδος ανεργίας λόγω του Covid-19. Από την 7η ερώτηση αναλύονται θέματα σχετικά με το διαθέσιμο ετήσιο εισόδημα αλλά και τις συνέπειες που αντιμετώπισαν στον επαγγελματικό κλάδο, λόγω των οικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας του Covid-19. Επιπλέον, αναλύεται το πόσο επωφελήθηκαν από την υποστήριξη που έλαβαν (π.χ. μειωμένο ωράριο, οικονομική βοήθεια), το πόσο αισιόδοξοι - σίγουροι αισθάνονται για το μέλλον και για την τρέχουσα οικονομική τους κατάσταση, αλλά και το ρίσκο που διατίθενται να αναλάβουν σε οικονομικές αποφάσεις. Ακόμη, το ερωτηματολόγιο εστιάζει σε ερωτήσεις πολιτικού χαρακτήρα, καθώς και ερωτήσεις που αφορούν το κράτος. Τέλος, οι τρεις τελευταίες ερωτήσεις είναι ερωτήσεις σεναρίου και βασίζονται στην υπόθεση πως το άτομο λαμβάνει το ποσό των χιλίων ευρώ (1.000€) σε τρεις διαφορετικές περιόδους. Η πρώτη περίοδος είναι κατά τη διάρκεια της κρίση του Covid-19, η δεύτερη πριν την πανδημία, ενώ η τελευταία μετά. Το ερώτημα και στις τρεις περιπτώσεις

παραμένει το ίδιο και αφορά το ποσό που θεωρεί λογικό το άτομο να δηλώσει στη φορολογική του δήλωση.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν κλειστού τύπου και δεν επιδέχονταν αναλυτικής απάντησης. Αξιοποιήθηκε ένα σύστημα βαθμονόμησης σε πολλές ερωτήσεις για την πιο πρόσφορη διαχείριση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου ως εξής:

- δε συμφωνώ καθόλου,
- δε συμφωνώ τόσο,
- ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ,
- τείνω να συμφωνήσω,
- συμφωνώ πλήρως

Σε όλες τις ερωτήσεις ήταν επιτρεπτή μόνο μία απάντηση. Θα πρέπει να σημειωθεί πως οι απαντήσεις έχουν τυποποιηθεί και συνεπώς τα αποτελέσματα καταγράφονται ομαδοποιημένα και συγκεντρωτικά.

Το πλήρες ερωτηματολόγιο επισυνάπτεται ως παράρτημα στο τέλος της διπλωματικής εργασίας (βλ. Παράρτημα Α).

3.3 Ανάλυση δείγματος

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τα μέσα Μαΐου, έως και τα μέσα Οκτωβρίου του 2023 και πιο συγκεκριμένα από τις 17/05/2023 έως και την 15/10/2023 όπου και κλειδώθηκε η δυνατότητα απαντήσεων. Διανεμήθηκε ηλεκτρονικά μέσω της πλατφόρμας Google Forms: "<https://forms.gle/uvmNCWko48difWyY6>". Στόχος ήταν η συμμετοχή ατόμων διαφορετικού μορφωτικού επιπέδου, ηλικιακού εύρους, αλλά και τρέχουσας κατάστασης απασχόλησης. Το συνολικό δείγμα ανήλθε σε ακριβώς 80 άτομα (N=80). Το σύνολο των χαρακτηριστικών του δείγματος και τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται στην ενότητα 4. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι το ερωτηματολόγιο δίνεται αποκλειστικά στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας και αποτελεί αναγκαίο προ-απαιτούμενο για την ολοκλήρωση του ΠΜΣ «Εφαρμοσμένη Δημόσιο Οικονομική και Πολιτική» του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Ακόμη, γνωρίζουν ότι τα στοιχεία τους

και οι απαντήσεις τους παραμένουν ανώνυμες και χρησιμοποιούνται μόνο για εκπαιδευτικούς σκοπούς περάτωσης της διπλωματικής εργασίας.

Για την ανάλυση των δεδομένων από τα παραπάνω ερωτηματολόγια χρησιμοποιήθηκαν τα υπολογιστικά φύλλα (Worksheets) του προγράμματος MS Excel, ενώ η επεξεργασία των στατιστικών δεδομένων πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό πακέτο IBM SPSS Statistics v.29.0.2.0.

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (φύλο, ηλικία, επίπεδο σπουδών κ.ά.) παρουσιάστηκαν σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (N,%). Οι απαντήσεις σε ερωτήσεις τύπου Likert παρουσιάστηκαν και αυτές σε απόλυτες τιμές και σχετικές συχνότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ανάλυση αποτελεσμάτων

4.1 Παρουσίαση και ανάλυση δημογραφικών χαρακτηριστικών

Πίνακας 4. 1
Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Μεταβλητές		Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
Φύλο	Αρσενικό	23	29%
	Θηλυκό	57	71%
	Σύνολο	80	100%
Ηλικία	Κάτω των 30	56	70%
	31-40	14	18%
	41-50	4	5%
	Άνω των 50	6	8%
	Σύνολο	80	100%
Μορφωτικό επίπεδο	Ανώτερη εκπαίδευση	8	10%
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	8	10%
	Κάτοχος μεταπτυχιακού	26	33%
	Κάτοχος πτυχίου	38	48%
	Σύνολο	80	100%
Τόπος κατοικίας	Επαρχία	2	3%
	Νησί	5	6%
	Πόλη	73	91%
	Σύνολο	80	100%
Ήσασταν ή είστε άνεργος λόγω του Covid-19;	Ναι	8	10%
	Όχι	72	90%
	Σύνολο	80	100%

Μεταβλητές		Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
Ποια είναι η τρέχουσα κατάσταση απασχόλησής σας;	Ιδιωτικός υπάλληλος	58	73%
	Δημόσιος υπάλληλος	7	9%
	Αυτοαπασχολούμενος	5	6%
	Άνεργος	6	8%
	Άλλο	4	5%
	Σύνολο	80	100%

Από τον παραπάνω πίνακα (Πίνακας 4.1) παρατηρούμε πως από τον πληθυσμό (N=80) του δείγματος, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού αποτελείται από γυναίκες (71%), ενώ οι άντρες αποτελούν το 29%. Όσον αφορά το ηλικιακό εύρος, το 70% του πληθυσμού είναι κάτω των 30 ετών, το 18% είναι μεταξύ 31 και 40 ετών, το 5% είναι από 41 έως 50 ετών, ενώ μόλις το 8% άνω των 50. Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο, παρατηρείται πως το 48% του πληθυσμού είναι κάτοχοι πτυχίου, το 33% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού, το 10% έχουν τελειώσει την ανώτερη εκπαίδευση και το υπόλοιπο 10% τη δευτεροβάθμια. Ο τόπος κατοικίας με τη μεγαλύτερη συμμετοχή στο δείγμα, είναι η πόλη, με 91% ποσοστό συχνότητας, ακολουθεί το νησί με 6% και ύστερα η επαρχία με 3% συχνότητα. Αξίζει να σημειωθεί πως μόλις το 10% είχε - έχει μείνει άνεργο λόγω του Covid – 19, ενώ κατά την τρέχουσα περίοδο το ποσοστό του πληθυσμού που παραμένει άνεργο αγγίζει το 8%. Τέλος, το 73% του πληθυσμού αφορά ιδιωτικούς υπαλλήλους, το 9% δημόσιους υπαλλήλους, το 6% αυτοαπασχολούμενους, ενώ το 5% δεν είναι τίποτα από τα παραπάνω.

Πίνακας 4. 2
Πόσο καθαρό ετήσιο εισόδημα έχετε διαθέσιμο στο νοικοκυριό σας σήμερα, σε σύγκριση με την περίοδο της πανδημίας;

Πόσο καθαρό ετήσιο εισόδημα έχετε διαθέσιμο στο νοικοκυριό σας σήμερα, σε σύγκριση με την περίοδο της πανδημίας;	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
πολύ λιγότερο	4	5%
κάπως λιγότερο	12	15%
το ίδιο	26	33%
κάπως περισσότερο	31	39%
πολύ περισσότερο	7	9%
Σύνολο	80	100%

Όσον αφορά το καθαρό ετήσιο εισόδημα της σημερινής περιόδου σε σύγκριση με την περίοδο της πανδημίας, το 39% του πληθυσμού δηλώνει πως έχει περισσότερο ετήσιο εισόδημα, το 33% το ίδιο, το 15% κάπως λιγότερο, το 9% πολύ περισσότερο, ενώ το 5% του πληθυσμού έχει πολύ λιγότερο.

Πίνακας 4. 3
Πόσο σοβαρά είχατε - έχετε επηρεαστεί επαγγελματικά από τις οικονομικές συνέπειες της κρίσης του Covid-19 (π.χ. ανεργία, απώλεια μισθών ή πωλήσεων, πτωχεύσεις);

Πόσο σοβαρά είχατε - έχετε επηρεαστεί επαγγελματικά από τις οικονομικές συνέπειες της κρίσης του Covid-19 (π.χ. ανεργία, απώλεια μισθών ή πωλήσεων, πτωχεύσεις);	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
καθόλου	35	44%
λίγο	13	16%
μέτρια	21	26%
κάπως σοβαρά	10	13%
πολύ σοβαρά	1	1%
Σύνολο	80	100%

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται πως από τους ερωτηθέντες μόνο το 1% έχει επηρεαστεί πολύ σοβαρά επαγγελματικά από τις οικονομικές συνέπειες της κρίσης του Covid-19. Το 13% θεωρεί πως έχει επηρεαστεί κάπως σοβαρά, το 26% μέτρια, ενώ το 16% λίγο. Τέλος, είναι αξιοσημείωτο πως το 44% φαίνεται να μην έχει επηρεαστεί καθόλου επαγγελματικά.

Πίνακας 4. 4
Πόσο σίγουροι αισθάνεστε για την τρέχουσα οικονομική σας κατάσταση;

Πόσο σίγουροι αισθάνεστε για την τρέχουσα οικονομική σας κατάσταση;	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
καθόλου	12	15%
λίγο	14	18%
μέτρια	30	38%
κάπως	19	24%
αρκετά	5	6%
Σύνολο	80	100%

Σχετικά με το πόσο σίγουροι αισθάνονται για την τρέχουσα οικονομική τους κατάσταση, το 38% αισθάνεται μέτρια, το 24% κάπως σίγουροι, το 18% λίγο σίγουροι, το 15% καθόλου σίγουροι, ενώ το 6% αρκετά σίγουροι.

Πίνακας 4. 5
Πόσο αισιόδοξοι είστε για το μέλλον;

Πόσο αισιόδοξοι είστε για το μέλλον;	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
καθόλου	9	11%
λίγο	14	18%
μέτρια	21	26%
κάπως	23	29%
αρκετά	13	16%
Σύνολο	80	100%

Στην ερώτηση, πόσο αισιόδοξοι είναι για το μέλλον, το 29% των ερωτηθέντων απάντησε πως είναι κάπως αισιόδοξο, το 26% μέτρια, το 18% λίγο, το 16% αρκετά, ενώ το 11% δεν είναι καθόλου αισιόδοξο.

Πίνακας 4. 6

Όταν πρόκειται για οικονομικές αποφάσεις, πόσο πρόθυμοι είστε να αναλάβετε ρίσκο;

Όταν πρόκειται για οικονομικές αποφάσεις, πόσο πρόθυμοι είστε να αναλάβετε ρίσκο;	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
καθόλου	7	9%
λίγο	30	38%
ουδέτερος	33	41%
πολύ	10	13%
Πάρα πολύ	0	0%
Σύνολο	80	100%

Σχετικά με την προθυμία του να αναλάβουν ρίσκο, το 41% από τους ερωτηθέντες είναι ουδέτερο, ενώ το 38% είναι λίγο πρόθυμο. Το 13% είναι πολύ πρόθυμο, ενώ το 9% δεν είναι καθόλου πρόθυμο να αναλάβει ρίσκο.

Πίνακας 4. 7

Πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας στο πολιτικό φάσμα από αριστερά προς τα δεξιά;

Πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας στο πολιτικό φάσμα από αριστερά προς τα δεξιά;	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
Ακροαριστερά	3	4%
Αριστερά	4	5%
Δεξιά	11	14%
Κέντρο	25	31%
Κεντροαριστερά	17	21%
Κεντροδεξιά	20	25%
Σύνολο	80	100%

Όσον αφορά τις πολιτικές τους πεποιθήσεις, το πολιτικό φάσμα που επικρατεί με 31% είναι το κέντρο. Δεύτερη, με 25%, είναι η κεντροδεξιά, ενώ τρίτη η κεντροαριστερά, με 21%. Τέλος, το 14% τοποθετεί τον εαυτό του στη δεξιά, το 5% στην αριστερά και μόλις το 4% στην ακροαριστερά.

Πίνακας 4. 8
Κατά τη γνώμη σας, οι φόροι που πληρώνετε έχουν ανταποδοτικό χαρακτήρα;

Κατά τη γνώμη σας, οι φόροι που πληρώνετε έχουν ανταποδοτικό χαρακτήρα;	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
Ναι	4	5%
Όχι	76	95%
Σύνολο	80	100%

Από τον παραπάνω πίνακα, φαίνεται πως οι ερωτηθέντες συμφωνούν πως οι φόροι δεν έχουν ανταποδοτικό χαρακτήρα, κατά 95%.

Πίνακας 4. 9
Οι παροχές του κράτους κατανέμονται δίκαια.

Οι παροχές του κράτους κατανέμονται δίκαια.	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
δε συμφωνώ καθόλου	27	34%
δε συμφωνώ τόσο	34	43%
ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	15	19%
τείνω να συμφωνήσω	4	5%
Συμφωνώ πλήρως	0	0%
Σύνολο	80	100%

Σε συνέχεια του Πίνακα 4.8, ο Πίνακας 4.9 παρουσιάζει τις απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με τις παροχές που παρέχει το κράτος και κατά πόσον θεωρούν ότι αυτές οι παροχές διανέμονται δίκαια. Το 43% δε συμφωνεί τόσο με την πρόταση «Οι παροχές του κράτους κατανέμονται δίκαια.», ενώ το 34% δε συμφωνεί καθόλου. Ύστερα, το 19% ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί, ενώ τέλος, το 5% τείνει μόνο να συμφωνήσει με την πρόταση. Κανένας από τους ερωτηθέντες δε συμφωνεί πλήρως με την παραπάνω πρόταση.

Πίνακας 4. 10

Συνολικά, η σχέση μεταξύ των κρατικών παροχών και του επιπέδου των φόρων είναι δίκαιη.

Συνολικά, η σχέση μεταξύ των κρατικών παροχών και του επιπέδου των φόρων είναι δίκαιη.	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
δε συμφωνώ καθόλου	34	43%
δε συμφωνώ τόσο	38	48%
ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	7	9%
τείνω να συμφωνήσω	1	1%
συμφωνώ πλήρως	0	0%
Σύνολο	80	100%

Σε συνάρτηση των παραπάνω δύο Πινάκων, ο Πίνακας 4.10 εστιάζει κατά πόσο είναι δίκαιη η σχέση μεταξύ των κρατικών παροχών και του επιπέδου των φόρων. Το 48% δε συμφωνεί τόσο με την παραπάνω πρόταση, το 43% δε συμφωνεί καθόλου, το 9% ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί, ενώ μόλις το 1% τείνει να συμφωνήσει.

Οι παραπάνω τρεις πίνακες φαίνεται να συμφωνούν μεταξύ τους, χωρίς να παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις.

Πίνακας 4. 11

Το κράτος αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες ισότιμα.

Το κράτος αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες ισότιμα.	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
δε συμφωνώ καθόλου	40	50%
δε συμφωνώ τόσο	29	36%
ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	6	8%
τείνω να συμφωνήσω	4	5%
συμφωνώ πλήρως	1	1%
Σύνολο	80	100%

Συνεχίζοντας, το 50% των ερωτηθέντων δε συμφωνεί καθόλου με την πρόταση « Το κράτος αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες ισότιμα.». Ύστερα, το 36% δε συμφωνεί τόσο, ενώ το 8%

ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί. Τέλος, το 5% τείνει να συμφωνήσει, ενώ μόλις το 1% συμφωνεί πλήρως.

Πίνακας 4. 12
Το κράτος λαμβάνει υπόψη την κατάσταση των ανθρώπων πριν λάβει αποφάσεις που τους επηρεάζουν.

Το κράτος λαμβάνει υπόψη την κατάσταση των ανθρώπων πριν λάβει αποφάσεις που τους επηρεάζουν.	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
δε συμφωνώ καθόλου	33	41%
δε συμφωνώ τόσο	27	34%
ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	12	15%
τείνω να συμφωνήσω	8	10%
συμφωνώ πλήρως	0	0%
Σύνολο	80	100%

Ο Πίνακας 4.12 εστιάζει στο κατά πόσο το κράτος λαμβάνει υπόψη του την κατάσταση των ανθρώπων πριν λάβει αποφάσεις που τους επηρεάζουν. Το 41% δε συμφωνεί καθόλου με την παραπάνω πεποίθηση. Το 34% δε συμφωνεί τόσο, το 15% ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί, ενώ το 10% τείνει να συμφωνήσει. Κανένας από τους ερωτηθέντες δε συμφωνεί πλήρως με την παραπάνω πρόταση.

Οι παραπάνω Πίνακες, οι οποίοι εστιάζουν στο κράτος και τους φόρους, φαίνεται να μην παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ τους. Λαμβάνοντας τους υπόψη, συμπεραίνουμε πως οι συμμετέχοντες δεν έχουν ιδιαίτερη εμπιστοσύνη στο κράτος. Το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων δε θεωρεί πως το κράτος διαχειρίζεται σωστά τους φόρους που συλλέγει, πως δεν αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες ισότιμα, αλλά και πως δεν λαμβάνει υπόψη την κατάσταση των φορολογούμενων πριν λάβει αποφάσεις που τους επηρεάζουν.

Κατά τις τρεις τελευταίες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, οι συμμετέχοντες ζητούνται να συμμετέχουν σε ένα σενάριο. Το σενάριο βασίζεται στην υπόθεση πως το άτομο λαμβάνει το ποσό των χιλίων ευρώ (1.000€) σε τρεις διαφορετικές περιόδους.

Πίνακας 4. 13

Φανταστείτε ότι εν μέσω της κρίσης του Covid-19 λαμβάνετε εφάπαξ αμοιβή 1.000€, για την οποία θα χρειαστεί να πληρώσετε φόρους. Θα θεωρούσατε λογικό:

Φανταστείτε ότι εν μέσω της κρίσης του Covid-19 λαμβάνετε εφάπαξ αμοιβή 1.000€, για την οποία θα χρειαστεί να πληρώσετε φόρους. Θα θεωρούσατε λογικό:	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
να δηλώσετε 0€	22	28%
να δηλώσετε 200€	6	8%
να δηλώσετε 400€	8	10%
να δηλώσετε 600€	6	8%
να δηλώσετε 800€	3	4%
να δηλώσετε το συνολικό ποσό των 1.000€	35	44%
Σύνολο	80	100%

Στο σενάριο πως οι συμμετέχοντες λαμβάνουν εφάπαξ αμοιβή 1.000€ κατά την περίοδο του Covid-19, το 44% θεωρεί λογικό να δηλώσει το συνολικό ποσό των 1.000€ στην εφορία. Το 28% θεωρεί λογικό να δηλώσει 0€, 10% θεωρεί λογικό να δηλώσει ως έσοδο 400€, ενώ το 8% και το 4% να δηλώσει 200€ και 600€ αντίστοιχα.

Πίνακας 4. 14

Εάν λαμβάνατε την ίδια αμοιβή πριν από την κρίση του Covid-19, θα θεωρούσατε λογικό:

Εάν λαμβάνατε την ίδια αμοιβή πριν από την κρίση του Covid-19, θα θεωρούσατε λογικό:	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
να δηλώσετε 0€	16	20%
να δηλώσετε 200€	8	10%
να δηλώσετε 400€	4	5%
να δηλώσετε 600€	4	5%
να δηλώσετε 800€	9	11%
να δηλώσετε το συνολικό ποσό των 1.000€	39	49%
Σύνολο	80	100%

Στο σενάριο πως οι συμμετέχοντες λαμβάνουν εφάπαξ αμοιβή 1.000€ πριν από την κρίση του Covid-19, το 49% θεωρεί λογικό να δηλώσει το συνολικό ποσό των 1.000€ στην εφορία. Το 20% θεωρεί λογικό να δηλώσει 0€, ενώ το 11% θεωρεί λογικό να δηλώσει 800€. Το 10% θεωρεί λογικό να δηλώσει ως έσοδο 200€, ενώ το υπόλοιπο 10% δηλώσει 400€ και 600€ ισόποσα.

Πίνακας 4. 15

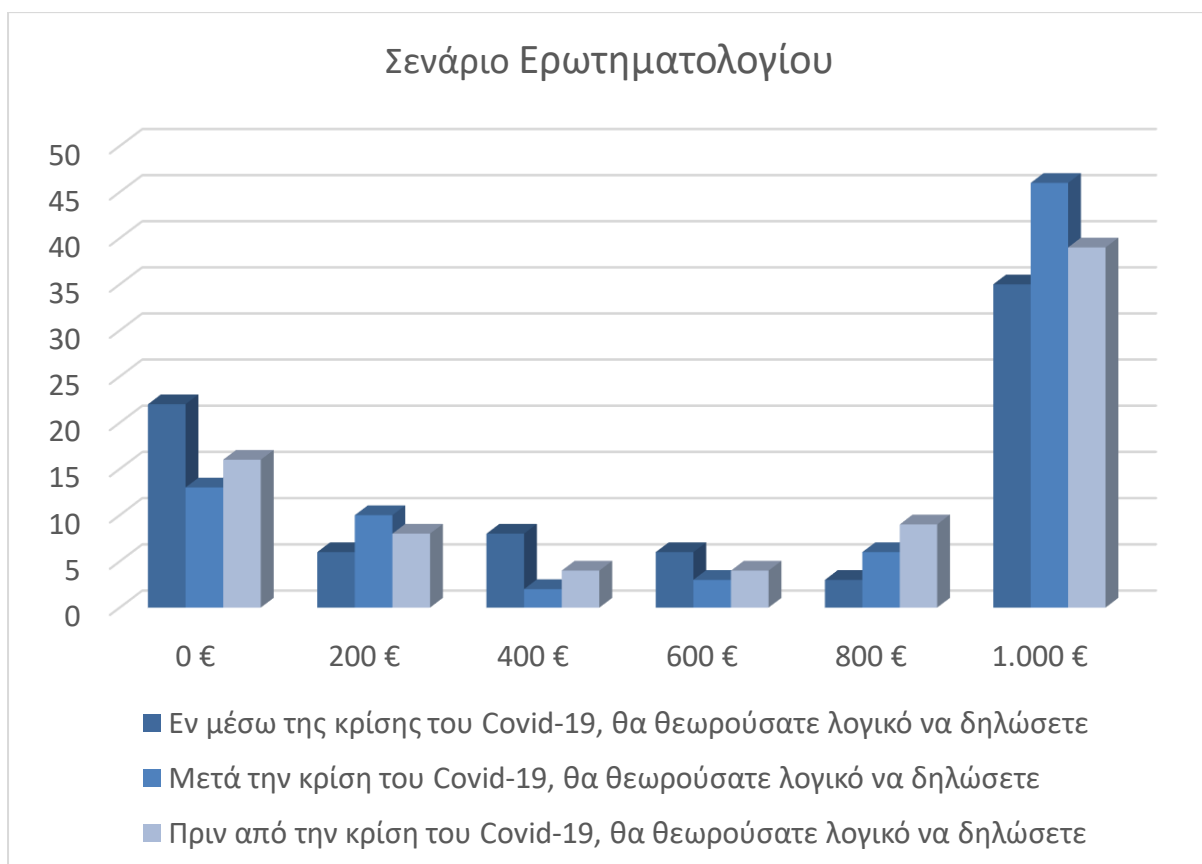
Εάν λαμβάνατε την ίδια αμοιβή σε μια χρονιά που η κρίση του Covid-19 έχει περάσει και η οικονομία έχει γενικότερα ανακάμψει, θα θεωρούσατε λογικό:

Εάν λαμβάνατε την ίδια αμοιβή σε μια χρονιά που η κρίση του Covid-19 έχει περάσει και η οικονομία έχει γενικότερα ανακάμψει, θα θεωρούσατε λογικό:	Συχνότητα (N)	Ποσοστό (%)
να δηλώσετε 0€	13	16%
να δηλώσετε 200€	10	13%
να δηλώσετε 400€	2	3%
να δηλώσετε 600€	3	4%
να δηλώσετε 800€	6	8%
να δηλώσετε το συνολικό ποσό των 1.000€	46	58%
Σύνολο	80	100%

Στο τελευταίο σκέλος του σεναρίου, οι συμμετέχοντες λαμβάνουν εφάπαξ αμοιβή 1.000€ σε μια χρονιά που η κρίση του Covid-19 έχει περάσει και η οικονομία έχει γενικότερα ανακάμψει. Το υψηλότερο ποσοστό των ερωτηθέντων, ήτοι 58%, θεωρεί λογικό να δηλώσει το συνολικό ποσό των 1.000€. Το 16% θεωρεί λογικό να δηλώσει 0€, ενώ το 13% θεωρεί λογικό να δηλώσει 200€ ως έσοδο. Τέλος 8% θα δήλωνε 800€, 4% θα δήλωνε 600€, ενώ μόλις 3% θα δήλωνε 400€.

Αξιοσημείωτο είναι πως κατά το συγκεκριμένο σενάριο, βάσει και του παρακάτω διαγράμματος, φαίνεται πως οι απαντήσεις είναι συνεκτικές, χωρίς να παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις, μεταξύ των τριών τμημάτων ανά ερωτηθέντα. Το μεγαλύτερο ποσοστό παραμένει σταθερό στην άποψη του πως θα δήλωνε όλο το ποσό των 1.000€, ανεξαρτήτως του χρονικού διαστήματος που θα λάμβανε την εφάπαξ αμοιβή. Αμέσως μετά ακολουθεί το ποσό των 0€, και ύστερα τα υπόλοιπα ποσά με αισθητή διαφορά.

Διάγραμμα 4. 1
Διάγραμμα σεναρίου

Συνοψίζοντας, βάσει του ερωτηματολογίου και των απαντήσεων που ελήφθησαν, φαίνεται πως η φορολογική συμμόρφωση δεν επηρεάστηκε από τις οικονομικές συνέπειες της πανδημίας Covid -19.

Οι Έλληνες πολίτες που ερωτήθηκαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, παρότι δεν εκφράζουν ιδιαίτερη εμπιστοσύνη στο κράτος και το φορολογικό σύστημα, διακρίνονται για τη συμμόρφωσή τους προς τους νόμους, τη φορολογική τους ηθική και την τήρηση των υποχρεώσεων τους σχετικά με τον φόρο.

4.2 Έλεγχος Αξιοπιστίας

Προκειμένου να εξεταστεί η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου, υπολογίσθηκε ο συντελεστής αξιοπιστίας Cronbach's Alpha (στις ερωτήσεις με διατεταγμένες μεταβλητές (Ordinal Measure²). Στον έλεγχο αξιοπιστίας, εξαιρέθηκε η ερώτηση 14 καθώς δεν αφορά «Ordinal Measure». Γενικά, οι τιμές του συντελεστή κυμαίνονται από 0 έως 1, ενώ όσο πιο κοντά στην τιμή 1 είναι, τόσο πιο ισχυρή η αξιοπιστία των τιμών που εξετάζονται. Για να είναι αποδεκτή η εσωτερική συνοχή των εξεταζόμενων τιμών, αρκεί η τιμή του συντελεστή να είναι άνω του 0,7.

Ο συντελεστής Cronbach's Alpha του ερωτηματολογίου, βάσει του παρακάτω πίνακα είναι «α=0,7» το οποίο θεωρείται καλός βαθμός εσωτερικής συνοχής.

Πίνακας 4. 16
Στατιστικά αξιοπιστίας

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
0,692	0,726	10

Επιπλέον, διερευνήθηκε η επίδραση της απομάκρυνσης ερωτημάτων στον συντελεστή αξιοπιστίας Cronbach's Alpha. Καθώς, η στρογγυλοποιημένη τιμή του συντελεστή είναι 0,7, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 4.17, και οι ερωτήσεις 8 – 18 έχουν μικρές μεταβολές μεταξύ τους, θεωρούμε πως τα αποτελέσματα είναι αξιόπιστα.

---

² Στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS, η μέτρηση τύπου Ordinal αφορά τις μεταβλητές που μπορούν να λάβουν τιμές με ιεραρχική σειρά ή κατάταξη. Δηλαδή, οι τιμές των μεταβλητών αυτών ακολουθούν έναν συγκεκριμένο βαθμό ή σειρά, αλλά η απόσταση μεταξύ των τιμών δεν είναι απαραίτητα γνωστή ή ομοιόμορφη. Παραδείγματος χάριν: «αρκετά, καθόλου, κάπως, λίγο»

Πίνακας 4. 17
Μεταβολή αξιοπιστίας με αφαίρεση κάθε ερωτήματος

Στατιστικά στοιχεία ανά ερώτηση	
Ερώτηση	Cronbach's Alpha if Item Deleted
8	0,750
9	0,655
10	0,686
11	0,674
12	0,704
13	0,674
15	0,627
16	0,640
17	0,631
18	0,623

Επιπλέον, με σκοπό τον έλεγχο της ύπαρξης ή μη στατιστικά σημαντικών διαφορών μεταξύ των απαντήσεων, διενεργήθηκε το «Kruskal-Wallis Τεστ». Για το συγκεκριμένο Τεστ, ως εξαρτημένες μεταβλητές (dependent variable) ληφθήκαν οι τρεις τελευταίες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, ενώ ως ανεξάρτητες μεταβλητές (independent variable) το φύλο, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, η ανεργία και το εισόδημα. Συνεπώς, πραγματοποιήθηκε έλεγχος στο κατά πόσο διαφέρουν οι απαντήσεις των τελευταίων τριών ερωτήσεων του ερωτηματολογίου βάσει των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών. Για τις εξαρτημένες μεταβλητές, οι οποίες είναι οι τρεις τελευταίες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, παρακαλώ αναφερθείτε στο Παράρτημα Α.

Τα αποτελέσματα του «Kruskal-Wallis Τεστ» με ανεξάρτητες μεταβλητές την Ηλικία, το Φύλο και το Μορφωτικό επίπεδο αναγράφονται στον Πίνακα 4.18, Πίνακα 4.19 και Πίνακα 4.20 αντίστοιχα.

Πίνακας 4. 18
Kruskal-Wallis Τεστ – Ανεξάρτητη μεταβλητή: Ηλικία
Σύνοψη Ελέγχου Υποθέσεων

	Μηδενική Υπόθεση	Τεστ	Sig. ^{a,b}	Απόφαση
1	Η κατανομή του Φανταστείτε ότι εν μέσω της κρίσης του Covid-19 λαμβάνετε εφάπαξ αμοιβή 1.000€, για την οποία θα χρειαστεί να πληρώσετε φόρους. Θα θεωρούσατε λογικό: είναι η ίδια ανά κατηγορία Ηλικιακό εύρος.	Το Ανεξάρτητο Δειγματοληπτικό Τεστ Kruskal-Wallis	0,066	Δεν απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση.
2	Η κατανομή του Εάν λαμβάνετε την ίδια αμοιβή πριν από την κρίση του Covid-19, θα θεωρούσατε λογικό: είναι η ίδια ανά κατηγορία Ηλικιακό εύρος.	Το Ανεξάρτητο Δειγματοληπτικό Τεστ Kruskal-Wallis	0,065	Δεν απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση.
3	Η κατανομή του Εάν λαμβάνετε την ίδια αμοιβή σε μια χρονιά που η κρίση του Covid-19 έχει περάσει και η οικονομία έχει γενικότερα ανακάμψει, θα θεωρούσατε λογικό: είναι η ίδια ανά κατηγορία Ηλικιακό εύρος.	Το Ανεξάρτητο Δειγματοληπτικό Τεστ Kruskal-Wallis	0,101	Δεν απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση.

a. Το επίπεδο σημαντικότητας είναι 0,050.

b. Εμφανίζεται ασυμπτωτική σημαντικότητα.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα του «Kruskal-Wallis Τεστ» με ανεξάρτητη μεταβλητή την ηλικία, στην υπόθεση που αφορά την πρώτη ερώτηση, "Θα θεωρούσατε λογικό να πληρώσετε φόρους για μια εφάπαξ αμοιβή 1.000€ εν μέσω της κρίσης του Covid-19;", είναι πως η κατανομή της απάντησης της είναι ίδια σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες. Το αποτέλεσμα του «Kruskal-Wallis Τεστ» δείχνει ότι η p-τιμή είναι 0,066, το οποίο είναι μεγαλύτερο από το επίπεδο σημαντικότητας 0,050. Επομένως, βάσει των αποτελεσμάτων θεωρείται λογικό να διατηρηθεί η μηδενική υπόθεση, που σημαίνει ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές

διαφορές στις απαντήσεις μεταξύ των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων. Αντίστοιχα με την πρώτη ερώτηση, αλλά σχετικά με την αμοιβή πριν από την κρίση του Covid-19, η p-τιμή (0,065) είναι μεγαλύτερη από το επίπεδο σημαντικότητας 0,050, και συνεπώς η μηδενική υπόθεση δεν απορρίπτεται. Σε συνέχεια, σχετικά με την αμοιβή σε μια χρονιά που η κρίση του Covid-19 έχει περάσει και η οικονομία έχει ανακάμψει, η p-τιμή (0,101) είναι μεγαλύτερη από το επίπεδο σημαντικότητας 0,050, οπότε η μηδενική υπόθεση θεωρείται αποδεκτή. Συνολικά, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα στις τρεις ερωτήσεις που διερευνήθηκαν.

Πίνακας 4. 19
Kruskal-Wallis Τεστ – Ανεξάρτητη μεταβλητή: Φύλο

Μηδενική Υπόθεση		Τεστ	Sig. ^{a,b}	Απόφαση
1	Η κατανομή του Φανταστείτε ότι εν μέσω της κρίσης του Covid-19 λαμβάνετε εφάπαξ αμοιβή 1.000€, για την οποία θα χρειαστεί να πληρώσετε φόρους. Θα θεωρούσατε λογικό: είναι η ίδια ανά κατηγορία Φύλο.	Το Ανεξάρτητο Δειγματοληπτικό Τεστ Kruskal-Wallis	0,374	Δεν απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση.
2	Η κατανομή του Εάν λαμβάνετε την ίδια αμοιβή πριν από την κρίση του Covid-19, θα θεωρούσατε λογικό: είναι η ίδια ανά κατηγορία Φύλο.	Το Ανεξάρτητο Δειγματοληπτικό Τεστ Kruskal-Wallis	0,633	Δεν απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση.
3	Η κατανομή του Εάν λαμβάνετε την ίδια αμοιβή σε μια χρονιά που η κρίση του Covid-19 έχει περάσει και η οικονομία έχει γενικότερα ανακάμψει, θα θεωρούσατε λογικό: είναι η ίδια ανά κατηγορία Φύλο.	Το Ανεξάρτητο Δειγματοληπτικό Τεστ Kruskal-Wallis	0,383	Δεν απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση.

a. Το επίπεδο σημαντικότητας είναι 0,050.

b. Εμφανίζεται ασυμπτωτική σημαντικότητα.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα του «Kruskal-Wallis Τεστ» με ανεξάρτητη μεταβλητή το φύλο, στην υπόθεση που αφορά την πρώτη ερώτηση, "Θα θεωρούσατε λογικό να πληρώσετε

φόρους για μια εφάπαξ αμοιβή 1.000€ εν μέσω της κρίσης του Covid-19;", είναι πως η κατανομή της απάντησης της είναι ίδια ανάμεσα στα φύλα. Το αποτέλεσμα του «Kruskal-Wallis Τεστ» δείχνει ότι η p-τιμή (0,374) είναι μεγαλύτερη από το επιλεγμένο επίπεδο σημαντικότητας (0,050). Επομένως, βάσει των αποτελεσμάτων θεωρείται λογικό να διατηρηθεί η μηδενική υπόθεση, που σημαίνει ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις μεταξύ των διαφορετικών φύλων. Για τη δεύτερη και τρίτη ερώτηση, τα αποτελέσματα είναι παρόμοια. Οι p-τιμές είναι 0,633 και 0,383 αντίστοιχα, οπότε και σε αυτές τις περιπτώσεις η μηδενική υπόθεση δεν απορρίπτεται, καθώς και σε αυτές τις περιπτώσεις, δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην κατανομή των απαντήσεων μεταξύ των διαφορετικών φύλων. Συνεπώς, σε όλες τις περιπτώσεις, δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις μεταξύ των διαφορετικών φύλων.

Πίνακας 4. 20
Kruskal-Wallis Τεστ – Ανεξάρτητη μεταβλητή: Μορφωτικό επίπεδο

		Σύνοψη Ελέγχου Υποθέσεων		
	Μηδενική Υπόθεση	Τεστ	Sig. ^{a,b}	Απόφαση
1	Η κατανομή του Φανταστείτε ότι εν μέσω της κρίσης του Covid-19 λαμβάνετε εφάπαξ αμοιβή 1.000€, για την οποία θα χρειαστεί να πληρώσετε φόρους. Θα θεωρούσατε λογικό: είναι η ίδια ανά κατηγορία Μορφωτικό επίπεδο.	Το Ανεξάρτητο Δειγματοληπτικό Τεστ Kruskal-Wallis	,043	Απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση.
2	Η κατανομή του Εάν λαμβάνετε την ίδια αμοιβή πριν από την κρίση του Covid-19, θα θεωρούσατε λογικό: είναι η ίδια ανά κατηγορία Μορφωτικό επίπεδο.	Το Ανεξάρτητο Δειγματοληπτικό Τεστ Kruskal-Wallis	,019	Απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση.
3	Η κατανομή του Εάν λαμβάνετε την ίδια αμοιβή σε μια χρονιά που η κρίση του Covid-19 έχει περάσει και η οικονομία έχει γενικότερα ανακάμψει, θα θεωρούσατε λογικό: είναι η ίδια ανά κατηγορία Μορφωτικό επίπεδο.	Το Ανεξάρτητο Δειγματοληπτικό Τεστ Kruskal-Wallis	,011	Απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση.

a. Το επίπεδο σημαντικότητας είναι 0,050.

b. Εμφανίζεται ασυμπτωτική σημαντικότητα.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα του «Kruskal-Wallis Τεστ» με ανεξάρτητη μεταβλητή το μορφωτικό επίπεδο εν μέσω Covid-19, στην υπόθεση που αφορά την πρώτη ερώτηση, "Θα θεωρούσατε λογικό να πληρώσετε φόρους για μια εφάπαξ αμοιβή 1.000€ εν μέσω της κρίσης του Covid-19;", υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις απόψεις μεταξύ των κατηγοριών του μορφωτικού επιπέδου. Το αποτέλεσμα του «Kruskal-Wallis Τεστ» δείχνει ότι η p-τιμή (0,043) είναι μικρότερη από το επιλεγμένο επίπεδο σημαντικότητας (0,050). Επομένως, βάσει των αποτελεσμάτων θεωρείται λογικό να απορριφθεί η μηδενική υπόθεση, που σημαίνει ότι υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις. Για τη δεύτερη και τρίτη ερώτηση,

τα αποτελέσματα είναι παρόμοια. Οι p-τιμές είναι 0,019 και 0,011 αντίστοιχα, συνεπώς απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση, καθώς υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην κατανομή των απαντήσεων μεταξύ των κατηγοριών του μορφωτικού επιπέδου. Συνεπώς, για όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, η απόφαση είναι να απορριφθεί η υπόθεση μηδέν, υποδεικνύοντας ότι οι απόψεις για τη φορολόγηση της εφάπαξ αμοιβής διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των διαφορετικών μορφωτικών επιπέδων, είτε πρόκειται για την περίοδο της κρίσης του Covid-19, πριν από την κρίση ή μετά την ανάκαμψη της οικονομίας.

Τέλος, πραγματοποιήθηκε «Kruskal-Wallis Τεστ» με ανεξάρτητες μεταβλητές την ανεργία και το διαθέσιμο εισόδημα. Κατά τα δύο τεστ δεν υπήρξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις του ερωτηματολογίου για αυτό και δεν αναλύθηκαν περαιτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, η παρούσα διπλωματική εργασία, έχοντας ως στόχο τη διερεύνηση της επίδρασης της πανδημίας Covid-19 στη φορολογική συμμόρφωση, σχεδίασε το ερωτηματολόγιο του Παραρτήματος Α, το οποίο διανεμήθηκε σε Έλληνες πολίτες. Με αυτόν τον τρόπο, διερευνήθηκαν οι αντιλήψεις και οι συμπεριφορές τους σχετικά με τη φορολογική συμμόρφωση πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το πέρας της πανδημίας. Από τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, φαίνεται πως η φορολογική συμμόρφωση των Ελλήνων πολιτών δεν επηρεάστηκε σημαντικά από τις οικονομικές συνέπειες της πανδημίας Covid-19. Παρά το γεγονός ότι η εμπιστοσύνη στο κράτος και το φορολογικό σύστημα δεν είναι ιδιαίτερα υψηλή, οι πολίτες διακρίνονται για τη συμμόρφωσή τους προς τους φορολογικούς νόμους και τη φορολογική τους ηθική. Επιπλέον, ο έλεγχος αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων επιβεβαιώνει την ορθότητα των συμπερασμάτων, όπως φαίνεται και στο Κεφάλαιο 4. Επιπλέον, κατά το «Kruskal-Wallis Τεστ» που πραγματοποιήθηκε δεν υπήρξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές, παρά μόνο με το μορφωτικό επίπεδο. Εν κατακλείδι, παρά τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν λόγω των οικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας, οι πολίτες διέγνωσαν ως ιδιαίτερα σημαντική την τήρηση των φορολογικών τους υποχρεώσεων.

Παράρτημα Α

Ερωτηματολόγιο Έρευνας

Η έρευνα αυτή αποτελεί μέρος της διπλωματικής μου εργασίας, με θέμα την επίδραση της πανδημίας Covid-19 στη φορολογική συμμόρφωση των Ελλήνων πολιτών. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις. Τα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για επιστημονικούς σκοπούς και θα υποβληθούν σε επεξεργασία εντελώς ανώνυμα.

1. Φύλο:

- Θηλυκό
- Αρσενικό
- Άλλο

2. Ηλικιακό εύρος:

- Κάτω των 30
- 31-40
- 41-50
- Άνω των 50

3. Μορφωτικό επίπεδο:

- Πρωτοβάθμια εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Ανώτερη εκπαίδευση
- Κάτοχος πτυχίου
- Κάτοχος μεταπτυχιακού
- Κάτοχος διδακτορικού

4. Τόπος κατοικίας:

- Πόλη
- Επαρχία
- Νησί

5. Ήσασταν ή είστε άνεργος λόγω του Covid-19;

- Ναι
- Όχι

6. Ποια είναι η τρέχουσα κατάσταση απασχόλησής σας;

- Άνεργος
- Αυτοαπασχολούμενος
- Ιδιωτικός υπάλληλος
- Δημόσιος υπάλληλος
- Συνταξιούχος
- Άλλο

7. Πόσο καθαρό εισόδημα έχετε διαθέσιμο στο νοικοκυριό σας σήμερα, σε σύγκριση με ένα χρόνο πριν;

1 = πολύ λιγότερο, 2 = κάπως λιγότερο, 3 = το ίδιο, 4 = κάπως περισσότερο, 5 = πολύ περισσότερο

8. Πόσο σοβαρά είχατε - έχετε επηρεαστεί επαγγελματικά από τις οικονομικές συνέπειες της κρίσης του Covid-19 (π.χ. ανεργία, απώλεια μισθών ή πωλήσεων, πτωχεύσεις);

1 = καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = κάπως σοβαρά, 5 = πολύ σοβαρά

9. Κατά τη γνώμη σας, πόσο δίκαια επωφελούνται άλλοι από τη βοήθεια υποστήριξης του Covid-19 (π.χ. μειωμένο ωράριο, οικονομική βοήθεια);

1 = καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = μάλλον έντονα, 5 = πολύ έντονα

10. Πόσο σίγουροι αισθάνεστε για την τρέχουσα οικονομική σας κατάσταση;

1 = καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = κάπως, 5 = αρκετά

11. Πόσο αισιόδοξοι είστε για το μέλλον;

1 = καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = κάπως, 5 = αρκετά

12. Όταν πρόκειται για οικονομικές αποφάσεις, πόσο πρόθυμοι είστε να αναλάβετε ρίσκο;

1 = καθόλου πρόθυμος, 2 = λίγο πρόθυμος, 3 = ουδέτερος, 4 = πολύ πρόθυμος να αναλάβω κινδύνους, 5 = πάρα πολύ πρόθυμος

13. Πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας στο πολιτικό φάσμα από αριστερά προς τα δεξιά;

1 = ακροαριστερά, 2 = αριστερά, 3 = κεντροαριστερά, 4 = κέντρο, 5 = κεντροδεξιά,

6 = δεξιά, 7 = ακροδεξιά

14. Κατά τη γνώμη σας, οι φόροι που πληρώνετε έχουν ανταποδοτικό χαρακτήρα;

• Ναι

• Όχι

15. Οι παροχές του κράτους κατανέμονται δίκαια.

1 = δε συμφωνώ καθόλου, 2 = δε συμφωνώ τόσο, 3 = ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4 = τείνω να συμφωνήσω, 5 = συμφωνώ πλήρως

16. Συνολικά, η σχέση μεταξύ των κρατικών παροχών και του επιπέδου των φόρων είναι δίκαιη.

1 = δε συμφωνώ καθόλου, 2 = δε συμφωνώ τόσο, 3 = ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4 = τείνω να συμφωνήσω, 5 = συμφωνώ πλήρως

17. Το κράτος αντιμετωπίζει όλους τους πολίτες ισότιμα.

1 = δε συμφωνώ καθόλου, 2 = δε συμφωνώ τόσο, 3 = ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4 = τείνω να συμφωνήσω, 5 = συμφωνώ πλήρως

18. Το κράτος λαμβάνει υπόψη την κατάσταση των ανθρώπων πριν λάβει αποφάσεις που τους επηρεάζουν.

1 = δε συμφωνώ καθόλου, 2 = δε συμφωνώ τόσο, 3 = ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4 = τείνω να συμφωνήσω, 5 = συμφωνώ πλήρως

19. Φανταστείτε ότι εν μέσω της κρίσης του Covid-19 λαμβάνετε εφάπαξ αμοιβή 1000€, για την οποία θα χρειαστεί να πληρώσετε φόρους.

Θα θεωρούσατε λογικό:

- a. να δηλώσετε 0€
- b. να δηλώσετε 200€
- c. να δηλώσετε 400€
- d. να δηλώσετε 600€
- e. να δηλώσετε 800€
- f. να δηλώσετε το συνολικό ποσό των 1.000€

20. Εάν λαμβάνατε την ίδια αμοιβή πριν από την κρίση του Covid-19, θα θεωρούσατε λογικό:

- a. να δηλώσετε 0€
- b. να δηλώσετε 200€

- c. να δηλώσετε 400€
- d. να δηλώσετε 600€
- e. να δηλώσετε 800€
- f. να δηλώσετε το συνολικό ποσό των 1.000€

21. Εάν λαμβάνατε την ίδια αμοιβή σε μια χρονιά που η κρίση του Covid-19 έχει περάσει και η οικονομία έχει γενικότερα ανακάμψει, θα θεωρούσατε λογικό::

- a. να δηλώσετε 0€
- b. να δηλώσετε 200€
- c. να δηλώσετε 400€
- d. να δηλώσετε 600€
- e. να δηλώσετε 800€
- f. να δηλώσετε το συνολικό ποσό των 1.000€

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Γεωργακόπουλος Θ. Α. (2005). *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*. Αθήνα: Μπένου.

Φινοκαλιώτης Δ. Κ. (2011). *Φορολογικό Δίκαιο*. Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ξένα

Akbulaev, N., Mammadov, I., & Aliyev, V. (2020, July 13). *Economic Impact of COVID-19*. Papers.ssrn.com. <https://ssrn.com/abstract=3649813>

Alm, J., Blaufus, K., Fochmann, M., Kirchler, E., Mohr, P., Olson, N.E. and Torgler, B. 2020. Tax policy measures to combat the SARS-CoV-2 pandemic and considerations to improve tax compliance: A behavioral perspective. *Social Science Research Network*. Available at: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3692370>.

Bitzenis, A. and Vlachos, V. (2018), "Tax Morale in Times of Economic Depression: The Case of Greece", *Advances in Taxation (Advances in Taxation, Vol. 25)*, Emerald Publishing Limited, Leeds, pp. 173-199. <https://doi.org/10.1108/S1058-749720180000025008>

Cooray, A., Dzhumashev, R. and Schneider, F. 2017. How Does Corruption Affect Public Debt? An Empirical Analysis. *World Development* 90, pp. 115–127. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.08.020>.

Frey, B. S., & Torgler, B. (2007). Tax morale and conditional cooperation. *Journal of Comparative Economics*, 35(1), 136–159. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2006.10.006>

Hartmann, A. J., Gangl, K., Kasper, M., Kirchler, E., Kocher, M. G., Mueller, M., & Sonntag, A. (2022). The economic crisis during the COVID-19 pandemic has a negative effect on tax compliance: Results from a scenario study in Austria. *Journal of Economic Psychology*, 93(2022), 102572. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2022.102572>

Heinemann, F. 2010. Economic crisis and morale. *European Journal of Law and Economics* 32(1), pp. 35–49. Available at: <https://doi.org/10.1007/s10657-010-9165-z>.

Karpoff, J. M. (2021). The future of financial fraud. *Journal of Corporate Finance*, 66(101694), 101694. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2020.101694>

Luttmer, E. F. P., & Singhal, M. (2014). Tax Morale. *Journal of Economic Perspectives*, 28(4), 149–168. <https://doi.org/10.1257/jep.28.4.149>

Stylianidis, S., & Souliotis, K. (2019). The impact of the long-lasting socioeconomic crisis in Greece. *BJPsych International*, 16(1), 16–18. <https://doi.org/10.1192/bji.2017.31>

Wheelock, D. C. (2020). Comparing the COVID-19 Recession with the Great Depression. *Economic Synopses*, 2020(39). <https://doi.org/10.20955/es.2020.39>

Williams, C. C., & Horodnic, I. A. (2016). Tackling the undeclared economy in the European Union: an evaluation of the tax morale approach. *Industrial Relations Journal*, 47(4), 322–340. <https://doi.org/10.1111/irj.12142>